

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ В ПАРАДИГМІ ЗАГАЛЬНОГО ВЧЕННЯ ПРО ЗОБОВ'ЯЗАНІ ПРАВОВІДНОСИНИ

ТКАЧЕНКО Олександр Валерійович - кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри теоретичних та приватноправових дисциплін навчально-наукового юридичного інституту Київського міжнародного університету

ЧУЧВАГА Костянтин Павлович - студент 2 курсу магістратури навчально-наукового юридичного інституту Київського міжнародного університету

УДК 347.41

DOI 10.32782/EP.2023.2.17

Стаття присвячена правовій природі зобов'язання. У статті надано стислий аналіз історії розвитку уявлень про зобов'язання та його правову природу.

Зазначено про такі особливості зобов'язального зв'язку, як автономія волі його сторін. Зобов'язання визначається як механізм створення його сторонами власних норм, тобто індивідуальне нормотворення. Висвітлено проблематику визначення об'єкта зобов'язання, що виникає через деконструкцію «традиційного» підходу німецької пандектистики, у якому об'єктом зобов'язання визнаються дії боржника. Наголошується важливість впливу цих категорій на зобов'язально-правову матерію в цілому. Надана характеристика нормативного визначення зобов'язання у вітчизняному законодавстві. Вказано на проблематичність використання інституту виконання зобов'язання в натурі, пов'язану із нівелюванням волі сторони зобов'язання – боржника. Підтримується позиція, згідно з якою має бути встановлений примат саме грошового відшкодування у випадку порушення зобов'язання.

Ключові слова: цивільні правовідносини, зобов'язання, автономія волі, власне нормотворення, об'єкт зобов'язання, виконання в натурі.

Постановка проблеми

Вчення про зобов'язання займає одне з основних місць в сучасній доктрині цивільного права. Розроблення загальних категорій зобов'язального права накладає відбиток

на всю систематику договірних відносин у цивільному праві. Такий вплив проявляється на всіх стадіях існування зобов'язальних відносин: на сприйнятті договору сторонами, на судових вирішеннях спорів, на механізмах виконання зобов'язань, на інституті цивільної відповідальності тощо. Відповідно, визначення онтологічного статусу зобов'язання, його правової сутності є наріжним каменем для побудови якісної системи зобов'язальних правовідносин.

Сучасні підходи до вивчення зобов'язання більшою мірою сформовані юристами епохи модерну, під час якої були розроблені основні зобов'язальні категорії (у сучасному розумінні); вітчизняна доктрина цивільного права також сприймає переважно «класичний» підхід, розроблений німецькими пандектистами.

Однак аналіз досліджень римського права, а також напрацювання юристів другої половини ХХ – початку ХХІ ст., дають підстави для обґрунтування принципово іншого підходу до визначення зобов'язання. Виникнення альтернативного погляду на природу зобов'язання актуалізує дослідження цієї тематики та перегляд традиційного погляду на зобов'язання з боку вітчизняної науки цивільного права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематика правової природи зобов'язання стає актуальним питанням серед багатьох вітчизняних та зарубіжних

науковців у зв'язку із переосмисленням категорії зобов'язання та формування нових підходів у рамках вчення про зобов'язання. Основними напрямками наукової роботи є визначення зобов'язувальної природи зобов'язання та особливостей окремих його елементів, передусім об'єкта; пошук та подолання специфічних проблем виконання зобов'язання, аналіз зарубіжного досвіду в цій сфері та встановлення послідовної теорії зобов'язання в доктрині. Зокрема, зазначені питання були досліджені у працях таких учених, як М. М. Агарков, Р. С. Бевзенко, В. А. Белов, Д. В. Дождев, О. С. Іюффе, Я. А. Карабань, Н. В. Корнілова, С. А. Пилипенко, Ф. К. Савіньї, В. М. Слома, О. В. Ткаченко, Г. Ф. Шершеневич та інших.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є розглянути та проаналізувати правову природу категорії «зобов'язання», а також розвиток вчення про зобов'язання, що присутні у цивілістичній доктрині. Важливим постає питання цінності зобов'язального зв'язку, з'ясування об'єкта зобов'язання. Також особливої уваги заслуговує механізм виконання зобов'язання в натурі в співставленні із автономією волі боржника як однієї з основних складових зобов'язального правовідношення.

Виклад основного матеріалу

Зобов'язання є однією з фундаментальних категорій цивілістичної науки та відносних цивільних правовідносин. Залежно від того як цивільний правопорядок (в усіх його проявах) сприймає зобов'язання, залежить не лише рівень розвитку цивільного обігу, але й нормативна класифікація зобов'язань, розробка дотичних до зобов'язання інститутів, зокрема, цивільної відповідальності. Через це вважаємо доречним зосередити увагу на дослідженні правової природи зобов'язання, визначенні зобов'язуючого елемента зобов'язального правовідношення.

Серед учених існує підхід, що обстоює універсальність договору (відповідно, і зобов'язання) як правової категорії, у тому числі серед представників господарського права; хоча він не заперечує того, що кон-

струкція договору виникла в рамках цивільного права і вийшла за межі цієї галузі, набувши значення загальнотеоретичної категорії [9, с. 12], однак при цьому відбувалися спроби визначити зобов'язання універсальним поняттям і, відповідно, поширити дію такого визначення на інші галузі права, або навіть винести за сферу юридичної науки. Обґрунтуванням таких спроб є міркування, що наука відбиває об'єкт пізнання ідеально, абстрактно, у системі понять і категорій; тому розроблені в одній спеціальній правовій науці правові поняття можна поширювати на інші правові науки [11, с. 26].

Проте, на нашу думку, існує принципова неможливість універсалізації і поширення поняття зобов'язання на інші галузі права, що пов'язано із такою особливістю цивільних правовідносин, як приватність. Цивілістика створила унікальний світ приватності, який існує за власними правилами. Саме тому, як винесення категорій цивілістичного світу та їх екстраполювання на рівень системи права загалом є непродуктивним, так само як і привнесення у науку цивільного права методів та підходів з інших галузей спотворює і руйнує систему приватно-правових відносин. Останню тезу можуть продемонструвати намагання інших наук, зокрема філософії та економіки, підкорити правову матерію власним логічним та категоріальним системам. Відповідно, щоб визначити правову природу зобов'язання потрібно зосередитися тільки на цивілістичному сприйнятті цього феномену.

Історично зобов'язання мало відмінний від сучасного вигляд. Найбільш відомою є так звана деліктна теорія, суть якої можна було б описати приблизно так: поняття зобов'язання у його сучасному вигляді виросло із поняття делікту. Примітивне зобов'язання уявлялось як певний суто особистий зв'язок між кредитором і боржником, у силу якого останній є відповідальним – «приреченим» перед першим. Ідея «боргу» зникла в ідеї відповідальності. Ідея майнового стягнення не була властива цій стадії зобов'язальних відносин: заволодіння особою боржника при його неспроможності було не тільки засобом для спонукання його до виконання; воно було самостійним

здійсненню тієї особистої «приреченості», яка складала основний зміст будь-якого зобов'язання того часу [12, с. 123-124].- В. А. Белов зазначає, що навряд чи правильно шукати в праві древніх народів зачатки будь-яких зобов'язань у сучасному розумінні цього терміну. У будь-якому випадку, правовідносини з деліктів у давнину – право помсти, життя-смерті, Галіона і т.д. – навіть близько не нагадують сьогоденних зобов'язань – майнових вимог. Витоками сучасного зобов'язання можна вважати виникнення договору. Договір став живим фактором інтенсивного майнового спілкування, і це відбилося на самому характері зобов'язання. Якщо спочатку існував делікт з його ідеєю особистої помсти, то в подальшому основна роль перейшла до договору з його основною майновою функцією [12, с. 124-125]. Вказівка на інститут договору і договірного права, унеможливує ігнорування римського права як найбільш розвиненої правової системи античності.

У римському праві зобов'язанням називається суб'єктивна юридична ситуація, заснована на особистому зв'язку між конкретними учасниками цивільного обороту (сторонами), що полягає у формальній можливості для одного з них (кредитора) вимагати від іншої (боржника) певної поведінки (надання) на свою користь. Вимозі кредитора відповідає обов'язок боржника, однак це не є підпорядкуванням кредитору як окремій особі, а праву загалом як загальновизначеній системи норм поведінки. Співучасть боржника у задоволенні кредитора задано самим його членством у громадянському суспільстві, його правосуб'єктністю. Таке розуміння відбилося у визначенні зобов'язання, даному римськими класичними юристами (можливо, Папініаном), що наводиться в Інституціях Юстиніана: «Зобов'язання – це правові ланцюги, сила яких примушує нас до виконання на користь будь-якої особи відповідно до норм нашого громадянського суспільства» [4, с. 427].

Правова природа зобов'язання передбачає формальну свободу боржника та відповідальність, еквівалентну набутому кредитором праву. Ідея відповідальності – потенційного погіршення положення боржника

відповідно до загальних норм – наділяє борг якістю вільного співробітництва, необхідного для здійснення надання, коли поведінка боржника відповідно до волі кредитора означає не підпорядкування, а згоду.- У найдавнішу епоху гарантими зобов'язання виступали механізми, пов'язані із взяттям заручників (*vades* та *praedes*) і особиста прихильність до них спонукала боржника до виконання зобов'язання. Однак, уже закони XII таблиць зафіксували перехід до системи композицій грошового відшкодування збитків на основі добровільної угоди сторін (штраф за зламану річ, за порубані дерева, тощо). Штраф, кратний завданім збиткам (*in quadruplum*), згодом змінив і особисту розправу над *fug manifestus* [4, с. 429; 431]. Проте слід зазначити, що вищенаведені уявлення про зобов'язання після занепаду Римської імперії були замінені принципово іншими уявленнями про договір у церковно-християнському світі.

Намагання заново віднайти цивілістичний зміст зобов'язання з'являється у епоху модерну. У вітчизняній цивілістиці одним із перших визначення зобов'язання надав Д. І. Мейєр: «Зобов'язанням називається юридичне відношення, у якому одній особі належить право на дію іншої особи». Тобто автор вказував на активну сторону зобов'язання. Зворотного (пасивного) підходу дотримувався у своєму визначенні В. І. Голевінський, який розумів під зобов'язанням «юридичні стосунки між двома чи більше особами, внаслідок якого для однієї з цих осіб виникає юридична необхідність щось дати, зробити чи не робити на користь іншої особи» [7, с. 54]. Г. Ф. Шершеневич, звертаючись до поняття зобов'язання, відобразив у ньому і активну, і пасивну сторону зобов'язання: під назвою зобов'язання розуміється таке юридичне відношення, з якого виявляється право однієї особи на певну дію іншої визначеної особи. Саме слово «зобов'язання» вживається у різних значеннях: а) у сенсі обов'язку пасивного суб'єкта; б) у сенсі права активного суб'єкта; с) у сенсі всього юридичного відношення; д) у сенсі акта, що засвідчує існування такого відношення [15, с. 266].

Виходячи з наведених вище понять, можна виявити два підходи до визначення зобов'язання, а саме через правовідносини або через право та/або обов'язок. Причому не в усіх країнах романо-германського права міститься законодавчо закріплене поняття зобов'язання. Так, у Французькому Цивільному кодексі немає нормативного поняття зобов'язання, а прогалину в законодавстві було заповнено доктриною, яка під зобов'язанням розуміє правовий зв'язок, у силу якого одна особа має щодо іншої особи – кредитора – вчинити дію чи утриматися від неї. Аналогічним чином і в Англії, і в США ні в законодавстві, ні в прецедентному праві немає поняття зобов'язання, а саме поняття зобов'язання вироблено доктриною стосовно договорів, або деліктів [7, с. 55].

У Ф. К. фон Савінії «зобов'язання полягає в пануванні над чужою особою, але не над усією особою (інакше воно вело б до знищення особистості), а лише над одиночними її діями, які можуть бути представлені виділеними зі свободи цієї особи та підпорядкованими нашій волі» [10, с. 48]. Автор спирається на кантівське розуміння зобов'язання як «права на сваволу боржника в деякому відношенні». Г. Ф. Пухта витлумачив сваволу як волю, ствердив зобов'язання як підкорення волі боржника (панування над нею) у тому чи іншому відношенні, з огляду на що укладення договору стало відчуженням частини своєї волі на користь кредитора. Проте, на наш погляд, таке сприйняття зобов'язання є неприйнятним, оскільки не відповідає логіці цивілістики – цивільне зобов'язання не можна тлумачити як підкорення, навпаки, висловлювання класичних римських юристів натякають на розуміння зобов'язання як простору свободи, можливості своєю волею створювати правове відношення (зв'язок), який і буде зобов'язувати «замість схеми «боржника зобов'язує кредитор, який має право на частину його волі», схема «боржника зобов'язує саме зобов'язання, яке є не відчуженням, а, навпаки, втіленням його волі» [13, с. 998].

Отже, основний акцент має ставитися на договорі як на юридичній нормі, що сторони створили для себе. Тобто тут ми можемо

казати про можливість власного нормотворення, що є винятковою особливістю цивільних зобов'язальних правовідносин. Конструкція договору передбачає моделювання на нормативному рівні й остаточне самоделювання самими суб'єктами відповідно до своїх потреб широкого кола визначених нормативно-істотних умов щодо його предмета, ціни (для відплатних договорів), прав та обов'язків, відповідальності, терміну дії, а також форс мажорних обставин, умов пролонгації тощо. Таким чином, при укладенні договору для контрагентів орієнтиром виступає нормативна конструкція договору, зміст якої наповнюється нормами договірної і зобов'язального права, нормами загального цивільного права [9, с. 12-13].

Зобов'язання – це правовий зв'язок, який створили для себе сторони, при цьому такий правовий зв'язок має цінність не лише тому що за допомогою нього досягається певна мета, але й тому що договір дозволяє сторонам, на власний розсуд, нормативно закріпити побажання сторін щодо «засобів досягнення» такої мети (зокрема строки, способи виконання, забезпечувальні механізми тощо).

Український законодавець закріплює поняття зобов'язання у ст. 509: «Зобов'язанням є правовідношення, у якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку» [14]. Однак цивільне законодавство у сфері зобов'язання, на думку деяких учених, не зовсім послідовне у визначеннях і термінах. Так, суддя Я. А. Карабань вказує на складнощі пов'язані із застосуванням терміну зобов'язання: «У науці цивільного права є два розуміння поняття цивільного зобов'язання. Перше з них включає в себе усі правові зв'язки між сторонами, що виникають на підставі двостороннього договору (ч. 3 ст. 510). Друге поділяє ці зв'язки на два зобов'язання, у кожному з яких є тільки один кредитор і тільки один боржник (ч.1 ст. 509). Виникає питання про те, яке з

цих двох розумінь цивільного зобов'язання сприйняте цивільним законодавством України» [6, с. 23].

Аналізуючи положення чинного цивільного законодавства України, можна помітити, що термін «зобов'язання» нерідко ототожнюється з поняттям обов'язку [6, с. 25]. Це підтверджує думку про те, що в чинному цивільному законодавстві України терміни «зобов'язання» і «обов'язок» переважно вживаються як взаємозамінні. Таке розуміння зобов'язання дає можливість задовільної інтерпретації терміна «виконання зобов'язання». Також у визначенні поняття цивільного зобов'язання недоцільно було б вказувати на право вимоги, бо у разі такої вказівки виходить, що до набуття правом, що виникло на підставі договору, ознаки вимоги зобов'язання не виникає. Таке твердження спотворює зміст і динаміку відповідних цивільних відносин [6, с. 28]. Таким чином, аспект нормативного врегулювання зобов'язальних відносин потребує більш послідовного підходу. Але є і принципово позитивні фактори вітчизняного законодавства: нормативне визначення зобов'язання, вказівка саме на правовідношення, а також винесення боржника на перше місце, що вказує на певну «пріоритетність» зобов'язаної особи.

З юридичної точки зору зобов'язання можна розкласти на елементи – суб'єкт, об'єкт, зміст. Зосередимо увагу на питанні об'єкту зобов'язання, оскільки воно є дискусійним, і відповідь на нього – своєрідний маркер того, як юрист розуміє зобов'язальну природу і якого вчення притримується. Майже всі теорії, моністичні та плюралістичні, так чи інакше визначають *дії* як об'єкта правовідносин. На неправильність такого підходу через неможливість відокремлення особи і її поведінки вказував М. М. Агарков [1, с. 192]. У свою чергу, В. І. Сенчищев, один із авторів теорії правового режиму, розвиває цю думку і підкреслює, що розгляд людини як об'єкта права «йде у розріз із гуманістичною концепцією права». Р. С. Бевзенко вказує, що В. І. Сенчищев, критикуючи О. С. Іоффе, не зважає на те, що останній уже переконливо довів, що поведінка людини та особистість люди-

ни – явища далеко не тотожні. Зрозуміло, особистість-воля-поведінка – явища взаємозумовлені, та їх механічне ототожнення неприпустимо [5, с. 81; 2, с. 21-22].

На нашу думку, позиція О. С. Іоффе не така переконлива, розглянемо її детальніше. Автор вказує: «цивільне правовідношення має в якості свого об'єкта не поведінку людини в цілому, у всіх її можливих формах і проявах, а тільки таку поведінку, яка має висловитися у вчиненні певної одиничної дії або їхньої певної сукупності, окресленої відомими кордонами. Тому об'єктом кожного конкретного цивільного правовідносини не є не лише людина, а й навіть її поведінка загалом. Зрештою, якби визнання за діями значення об'єкта прав неминуче призвело до висновку про те, що завдяки цьому на об'єкт перетворюється сама людина, то дії в жодному разі не можна було б вважати правовим об'єктом, а тим часом у загальноприйнятій класифікації правових об'єктів одним із видів останніх завжди визнаються людські дії» [5, с. 86-87]. Як ми бачимо, основних аргументів два – обмеженість дій та апеляція до законодавства про об'єкти прав. У свою чергу, можна вказати, що звуження сфери об'єктивації із всієї діяльності особи до певного переліку, нехай і окресленого, не відмінняє принципу панування (підкорення) однієї особи над іншою, лише створює кількісну різницю. Щодо вказівки на дії в нормах права, це є скоріше показником помилковості «загальноприйнятих класифікацій», їх неklasичний підхід, що в підсумку призводить до катастрофічних наслідків – визнання підкорення однієї особи іншою, варваризація права.

На наш погляд, об'єктом зобов'язання є правовий режим (правовий зв'язок), що виникає між сторонами; він є для них благом та має власну самоцінність, оскільки не лише створює бажаний правовий ефект, але й визнає за особою автономію волі та дозволяє її реалізувати.

Зрештою, задля обґрунтування правової природи зобов'язання (договору) як правовідношення, у якому головне місце займає саме правовий зв'язок, що заснований на свободі людської волі, можна навести демонстративний приклад – інститут виконання

порушеного зобов'язання в натурі. Зазначений інститут був відомий вітчизняному праву ще за часів радянського права, у якому боржник зобов'язувався зробити виконання навіть після того, як він сплачував неустойку за несвоєчасне виконання чи відшкодував збитки, викликані невиконанням чи неналежним виконанням зобов'язання. Застосування нормальної відповідальності у формі повного відшкодування збитків обмежувалося як необхідністю дотримання планових показників, так і неможливістю заповнити розірваний внаслідок невиконання договору ланцюжок господарських зв'язків, звернувшись до інших постачальників на вільному ринку [3, с. 91-92]. Однак що цікаво, сучасні західні автори також використовують цей правовий механізм, виходячи із досягнень економічного аналізу права, адепти якого приймають суб'єктів обороту за абсолютно не інтегрованих соціально, егоїстичних, позбавлених розвинених уявлень про світ, нездатних до довгострокового планування, які рухаються лише ідеями вигоди «раціональних максимізаторів особистої вигоди» [3, с. 98-99].

У французькому праві, після реформи зобов'язального права 2015 р., зазначені тенденції отримали законодавче визнання, і відповідно, у ЦК Франції з'явилися дві нові статті, які встановлюють примат виконання у натурі [3, с. 119-121]. У німецькому праві для особистих дій передбачаються стимулюючі заходи – штрафи чи кримінальні санкції. Застосування таких примусових заходів обмежено конституційними правами боржника. Однак виняток передбачає правило. Практика примушення боржника до особистого виконання загрозою штрафу або навіть тюремного ув'язнення є не захистом приватного права сторони в зобов'язанні, а ексцесами правосуддя, що захищає авторитет судової влади ціною дискредитації цінностей права [3, с. 108]. У британському праві відшкодування шкоди є основним заходом судового захисту у випадку порушення договору і лише у виняткових випадках, коли заходи, передбачені загальним правом, виявляються неадекватними, використовується примус до виконання договірних зобов'язання в натурі (specific performance),

судовий наказ на вчинення чи заборона здійснення тих чи інших дій (injunction) тощо [8, с. 53].

Отже, присудження до виконання у натурі нерідко знаходить виправдання у тому, що воно відповідає інтересу кредитора у первинному виконанні, тоді як зворотний бік такого підходу – заперечення особи боржника – ігнорується. Погоджуємося із міркуваннями Д. В. Дождева, що таке розуміння означає втрату ідеї правової свободи, а призначення права саме і полягає у продукуванні і підтриманні свободи. Замість неї затверджується концепція свободи волі, що заперечує ідею правової рівності: воля кредитора придушує та заперечує волю боржника, а суд при цьому виступає не засобом вирішення конфлікту, пошуку та затвердження справедливості, тобто реалізації права, але інструментом державного втручання у приватні відносини [3, с. 125]. Натомість вважаємо доцільним розвивати та використовувати інститут збитків як основного механізму задоволення вимог, оскільки він, окрім зручності, також виводить боржника з-під сфери панівного впливу кредитора. Саме формалізація боргу, тобто його переведення із реального в грошовий вимір, створює компроміс і залишає за сторонами автономність.

Висновки

На підставі вищевикладеного можна зробити висновки, що зобов'язання – це передусім правовий зв'язок (правовий режим) його сторін, тобто можливість учасників цивільних правовідносин за допомогою автономії волі, домовленості та диспозитивності цивільного законодавства створювати власний нормативний простір; при цьому останній є «подвійним благом», оскільки дозволяє досягати певних цілей майнового характеру – мети договору, а також дозволяє стверджуватися учаснику цивільного правовідношення як особистості. Окремої уваги заслуговує перегляд вчення про об'єкт зобов'язання, адже сучасне визначення в якості об'єкта дій боржника, право вимагати певних дій та ін., встановлює для кредитора режим панування над особою боржника, що суперечить цивілістичній філософсько-правовій

парадигмі. Також, на наш погляд, потрібно переглянути практику використання механізму примусового виконання зобов'язання в натурі, оскільки він не лише ігнорує особу боржника, але і не відповідає економічним інтересам кредитора, про що зазначається в спеціалізованих дослідженнях [3].

Література

1. Агарков М. М. Обязательство по советскому гражданскому праву. *Избранные труды по гражданскому праву*. Т. 1. Москва, 2002. 490 с.

2. Бевзенко Р. С. Объекты гражданских правоотношений. Москва, 2010. 72 с.

3. Дождев Д. В. Исполнение обязательства в натуре: возрождение договорной дисциплины в постсоветском обязательственном праве или новое определение ценности обязательства. *Проблемы постсоветской теории и философии права: перспективы свободного общества*. Москва: Юрлитинформ. 2018. С. 90–129.

4. Дождев Д. В. Римское частное право. Учебник для вузов. Под редакцией члена-корр. РАН, профессора В. С. Нерсесянца. Москва: Издательская группа ИНФРА М-НОРМА, 1996. 704 с.

5. Иоффе О. С. Правоотношение по советскому гражданскому праву. Ленинград: Из-во Ленинградского ун-та. 1949. 144 с.

6. Карабань Я. А. Поняття зобов'язання за цивільним правом України. *Вісник Одеського національного університету*. Серія: Правознавство. 2013. Т. 18. Вип. 1.- С. 22–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vopn_prav_2013_18_1_5.

7. Корнилова Н. В. Понятие «обязательство» в доктрине и законодательстве. *Вестник Хабаровского государственного университета экономики и права*. 2016. №3. С. 54–62. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-obyazatelstvo-v-doktrine-i-zakonodatelstve>.

8. Пилипенко С. А. Договірні зобов'язання в цивільному праві України, Англії та США (порівняльно-правовий аспект). *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 3. С. 52–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2015_3_11.

9. Пленюк М. Домовленість сторін як юридичний факт – основа договірного

зобов'язання. *Юридична Україна*. 2016. № 11-12. С. 12–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uykr_2016_11-12_4.

10. Савиньи Ф.К. Обязательственное право. Предисловие докт. юрид. наук, проф. В. Ф. Попондопуло. Перевод с немецкого: В. Фукса и Н. Мандро. Санкт-Петербург: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. 576 с.

11. Сінянський К. П. Зобов'язання як теоретико-правова категорія. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2016. Вип. 39(2). С. 25–31. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_39\(2\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_39(2)_7).

12. Слома В. М. Поняття зобов'язання у цивільному праві. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2016. № 1.- С. 123–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2016_1_21.

13. Ткаченко О. В. Філософія цивільного права. *Велика українська юридична енциклопедія*: у 20 т. Т. 2: Філософія права. Харків: Право, 2017. С. 995–1000.

14. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356.

15. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права. Москва: Спарк, 1995. 556 с.

PROBLEMS OF DETERMINING THE LEGAL NATURE OF OBLIGATION IN THE PARADIGM OF THE GENERAL DOCTRINE OF LAW OF OBLIGATIONS

The article is devoted to the legal nature of the obligation. The article provides a brief analysis of the history of the development of ideas about obligations and their legal nature. Such features of an obligation as the autonomy of the will of its parties are noted. An obligation is defined as a mechanism for the creation of its own norms by its parties – individual norm-making. The problem of defining the object of the obligation, which arises due to the deconstruction of the «traditional» approach of German pandectism, in which the debtor's actions are admitted as the object of the obligation, is highlighted. The importance of the impact of these categories on the obligation-

legal matter as a whole is emphasized. The characteristic of the normative definition of an obligation in domestic legislation is provided. The problem of using the institution of specific performance is indicated, which is connected with the ignoring of the will of the party to the obligation – the debtor, and the dissatisfaction of the creditor. The position is supported, according to which the primacy of monetary compensation should be established in case of breach of obligation.

As a result of the study, it can be concluded that the obligation is primarily a legal relationship (legal regime) of its parties, that is, the possibility of participants in civil legal relations with the help of autonomy of will, agreement and dispositive nature of civil legislation to create their own regulatory space. At the same time, the latter is a «double good»,

as it allows achieving certain goals of a property nature - the purpose of the contract, and allows the participant in a civil legal relationship to assert himself as a person. The revision of the doctrine about the object of obligation deserves special attention, because the modern definition of the object as the debtor's actions, the right to demand certain actions, etc., establishes for the creditor a regime of domination over the person of the debtor, which contradicts the civilist philosophical and legal paradigm. In addition, in our opinion, it is necessary to review the practice of using the mechanism of enforcement of obligations in kind, as it not only ignores the debtor's identity, but also does not correspond to the creditor's economic interests, as noted in specialized studies.

Key words: civil legal relations, obligations, autonomy of will, private norm-making, object of obligations, specific performance.